

İki Bolşevik Ermeni Aydınının Gözüyle Taşnaklar

Mehmet Perinçek*

Özet

Dönemin önde gelen Bolşevik Ermeni aydınlarından Suren Spandaryan ve Akop Akopyan'ın Taşnaklarla ilgili tanıklıkları ve değerlendirmeleri, Taşnaksutyun Partisi'nin kısa bir tarihi niteliğindedir. Birlikte çalışmış bu iki Ermeni aydını, Taşnaksutyun gerçeğini yazılarında ve şiirlerinde dile getirmişlerdir. Özellikle Türk-Ermeni çatışmasının nedenlerinin doğru anlaşılması açısından Spandaryan ve Akopyan'ın hayatları ve eserleri birinci el kaynak özelliği taşımaktadır. Bu kaynaklar değerlendirilerek makalede Taşnaksutyun'un siyasi hayatına damgasını vuran temel özellikler ele alınmaktadır. Taşnaksutyun'un 1900'lerin başından Taşnak Ermenistanı'nın yıkılışına kadarki süreçte Ermeniler ve bölge halkları açısından oynadığı rol, bu iki Ermeni Bolşevikinin gözünden ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suren Spandaryan, Akop Akopyan, Bolşevikler, Taşnaksutyun, Birinci Dünya Savaşı

Şüphesiz 1915 olaylarına giden sürecin en önemli aktörlerinden biri de Taşnaksutyun Partisi'ydi. 1890 yılında kurulan Parti, Türk-Ermeni çatışmasının kışkırtılmasında başrolü

oynadı.¹ Bu sürecin önemli tanıkları arasında Ermeni Bolşevikleri de bulunuyordu. Taşnaklarla mücadele eden Ermeni Bolşevikleri, Taşnaksutyun'a yönelik ağır suçlamalarını da kaleme alıyorlardı. Bu suçlamalar, kimi zaman yayın organlarına yansırken, kimi zaman edebiyat yoluyla da dile getiriliyordu. Makalemizde Ermeni Bolşevik aydınlarından aynı dönemde yaşamış ve birlikte aynı mücadelenin içinde olmuş iki önemli ismin Taşnaklarla ilgili tanıklıklarına ve değerlendirmelerine yer vereceğiz.

Suren Spandaryan: Stalin'in Mesai Arkadaşı

Bunlardan ilki Stalin'in de yakın mesai arkadaşı olan Ermeni Bolşeviklerinin önde gelen liderlerinden Suren Spandaroviç Spandaryan. 15 Aralık 1882'de Tiflis'te doğan Spandaryan, küçük yaştan itibaren toplumsal meselelere ve sosyal bilimlere ilgi duymuş, felsefe üzerine okumalar yapmış, Fransız Devrimi tarihine merak sarmıştır.

Spandaryan, süreç içinde Marksizmi ve materyalist felsefeyi benimser. Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'ne katılır, Güney Kafkasya'da, Moskova'da parti adına faaliyetlerde bulunur. Ermeni Bolşevik lider, 1905 yılında Almanya'nın Heidelberg Üniversitesi'nde kısa bir süre okuduktan sonra Tiflis'e geri döner ve Stalin'le birlikte çalışır. 1906 yılında Ermenice çıkan Bolşevik gazetesi Kayts'ın (Kıvılcım) yayın kurulunda görev yapar. Özellikle bu gazetede yazdığı yazılarla Taşnakların yıkıcı faaliyetlerini teşhir eder, onların hedefi haline gelir.²

(*) Dr., İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
(1) Taşnaksutyun'un Ermeni meselesinde oynadığı kışkırtıcı rolle ilgili bkz. Mehmet Perinçek, *Rus Devlet Arşivlerinden 150 Belgede Ermeni Meselesi*, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi, Şubat 2013; Mehmet Perinçek, *Armyanskiy Vopros v 120 Dokumentab İz Rossiyskiy Gosudarstvennıy Arhivov*, Moskva, Laboratoriya Knigi, 2011; Mehmet Perinçek, *Yeksad Sened Meselei Ermeni Der Arşivbai Devleti Rusiya*, çev. Dr. Mehmet Asadi Fanid, Tebriz, İnteşerat Nedaye Şems, 2011.
(2) S. Spandaryan (Timofey), *Stati, Pisma, Dokumenti*, Yerevan, Gosudarstvennoe İzdatelstvo Politicheskoj Literaturi, 1940, s. VII-XV Kayts gazetesinde Spandaryan'ın aşağıda örnekler verdiğimiz yazıları dışında da Taşnakların şoven politikalarını ortaya koyan birçok makale yayımlanmıştır. Bkz. G. Jvaniya, *Bolşeviki Zakavkazya v Borne Za Leninskie İdei Drujbi Narodov*, Tbilisi, İnstitut İstorii Partii Pri TsK KP Gruzii Filial Institutu Marksizma-Leninizma Pri TsK KPSS, 1963, s. 39-41.

1906 yılında Kayts'ta (No.14) çıkan bir makalesinde o dönem yaşanan Azeri-Ermeni kırımının³ baş sorumlularından biri olan Taşnak lideri Hajak'ın⁴ kendisine yönelik tehditlerini ve fiziki saldırısını anlatmıştır.⁵ Hatta ileriki yıllarda Taşnaklar, itibarını sarsmak için Spandaryan'ın babasını Çarlık polisinin ajanı olmakla da suçlamışlardır.⁶

“Sosyalizm” Maskesi

Stalin'in ileriki yıllarda belirttiği üzere o dönemde sosyal-demokrat hareket Kafkasya'da bir taraftan Taşnaklarla mücadele içinde gelişmiştir.⁷ Spandaryan'a verilen temel görevlerin başında da “sosyalizm” maskesi altında milli çelişkileri kışkırtarak Kafkas emekçileri arasındaki birliği bozan Taşnaklara karşı mücadele gelmektedir.⁸

Spandaryan, 1906 yılında Kayts'ın 27 nolu sayısında yazdığı “Sosyalist' Taşnaksutyun ve İşçi Türkler” başlıklı yazıda Taşnaksutyun'un Ermeni emekçilerini diğer halkların proletaryasından ayırarak bu kitleleri kendi milliyetçi amaçları için sömürdüğünün altını çizer. Taşnaklar, Azeri-Ermeni kırımının ardından bir fabrikadan atılan Türk işçilere sahip çıkmamanın ötesinde, onların işe geri alınmaması için çalışmışlardır. Taşnaklar, milliyetler temelinde çatışmalar kışkırtmaktadır.⁹ Aynı yıl Kayts'ın 25 nolu sayısındaki “Sendikalar ve Taşnaksutyun” başlıklı yazısında Taşnakların Ermenilerin diğer Kafkas halklarıyla arasına Çin Seddi ördüğünü belirtir. Yazı, “Taşnaksutyun Partisi'nin çabaları boşuna. Demokrasinin zafer günü, Taşnaksutyun'un son günü olacaktır.” sözleriyle biter.¹⁰

Spandaryan, Taşnakları Ermeni işçi sınıfının bilincini körelten Ermeni hayatının parazitleri ve Ermeni köylülerinin rezil sömürücüleri olarak nitelendirmektedir.¹¹

Dinin Siyasete Alet Edilmesi

Spandaryan'ın Taşnakları sert bir şekilde suçladığı konulardan biri de dini siyasete

alet etmeleridir. 1906 yılında Taşnaklar, Ermeni kilisesiyle ortak hareket ederek “Milli Kurucu Kongre”yi toplama kararı alır. Artık böylece Taşnaklar din görevlilerinin seçimine ve kilisenin idaresine de müdahale edecektir. Bu seçimler, Taşnakların yarattığı terör ve ayak oyunları ortamında yapılır.¹² Yazılarında Timofey takma adına kullanan Spandaryan'a göre bu seçimler devrimci güçleri gericiğin elinde bir silaha dönüştürmektedir.¹³ Tüm ülke büyük zorluklardan geçerken, eski rejime karşı ölümüne bir savaş sürerken, diğer milletlerin emekçileri mücadele ederek genel özgürlük davasında yer alırken, Ermeniler din adamı seçmekle uğraşmakta, “milli kongre”de Ermenilerin kurtuluşu üzerine bitmek bilmeyen nutuklar atmaktadır.¹⁴ Spandaryan, bütün bunların sosyalizm lafazanlığıyla yapılmasını da çok sert bir dille eleştirmektedir.¹⁵

Taşnakların dini siyasete alet etmelerinin diğer bir örneği 1910 yılında yaşanır. Gerek Rusya'daki gerek Türkiye'deki Ermeni kiliselerinde siyasi toplantı düzenlenmesinin önünü açmışlardır. Özellikle İstanbul'da kiliseler siyasi demagogların arenası haline

(3) Ermeni Bolşeviklerine göre 20. Yüzyılın başında Taşnakların Kafkasya'ya adımını atmasıyla bölgede terörün baş göstermesi ve karşılıklı kırım fitilinin ateşlenmesi bir olmuştur. Taşnaklar, Rus Çarlığı'nın “böl, parçala, yönet” politikasının Kafkaslar'daki taşeronu görevini görmüştür. Çarlık rejiminin kışkırtması ve Taşnakların harekete geçmesiyle bölge halkları birbirine düşman kesilmiştir. 1905 Ermeni-Azeri kırımı bunun önemli örneklerindedir. Bkz. Mehmet Perinçek, *Ermeni Devlet Adamı B. A. Borçyan'ın Gözüyle Türk-Ermeni Çatışması*, 3. basım, İstanbul, Kaynak Yayınları, Nisan 2007, s. 49.

(4) Garegin Hajakyan-Çağalyan (1867-1915).

(5) Yazının tamamı için bkz. S. Spandaryan (Timofey), “Tovariş Redaktor!”, *age*, s. 7-8.

(6) S. Spandaryan (Timofey), *age*, s. 154-155; M. V. Arzumanyan, “Novoviyavlenaya Statya S. Spandaryana”, *Istoriko-Filologičeskij Jurnal*, No. 1, 1983, s. 191-196.

(7) İ. V. Stalin, “Na Puti K Natsionalizmu (Pismo S Kavkaza)”, *Soçineniya*, c. 2, Moskva, Gosudarstvennoe İzdatelstvo Političeskoy Literaturi, 1946, s. 288.

(8) S. Spandaryan (Timofey), *age*, s. XVI; G. M. Dallakyan, *Borba Bolşevikov Zakavkazya Za Internatsionalnoe Splotenie Trudyaşıbsya v Period Pervoy Russkoy Revolyutsii*, Moskva, Akademiya Obşestvennih Nauk pri TsK VKP (b), 1952, s. 8, 11.

(9) S. Spandaryan (Timofey), “Sotsialističeskij' Daşnaksutyun i Raboçie Tjurki”, *age*, s. 28-29.

(10) S. Spandaryan (Timofey), “Professionalnie Soyuzı i A. R. Daşnaksutyun”, *age*, s. 24-26.

(11) Bkz. Vartan Avetisyan, *Suren Spandaryan (Timofey) 1882-1916*, Yerevan, ARMGİZ, 1945, s. 32.

(12) *Age*, s. 32-33; S. Spandaryan (Timofey), *age*, s. XVII.

(13) *Kayts*, No. 41, 1906'dan aktaran: Vartan Avetisyan, *age*, s. 33.

(14) *Kayts*, No. 36, 1906'dan aktaran: Vartan Avetisyan, *age*, s. 33 ve S. Spandaryan (Timofey), *age*, s. XVII-XVIII.

(15) *Kayts*, No. 31, 1906'dan aktaran: Vartan Avetisyan, *age*, s. 32.

gelmiştir. Buralarda açık baskı yöntemlerine de başvurulmaktadır. Spandaryan, Novaya Reç gazetesinde bu gelişmelerin halk kitleleri içinde karanlık güçlere propaganda yapma olanağı yarattığını yazar.¹⁶

1915 Trajedisinin Sorumluluğu

Spandaryan, Rusya'nın farklı bölgelerinde faaliyet yürütmüş, birkaç kez tutuklanmış ve sürgüne gönderilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde Sibirya'da sürgünde bulunmasına rağmen Kafkasya ve Ermenistan'daki gelişmelerle yakından ilgilenir ve mücadele arkadaşlarına şovenizme karşı mücadele çağrısı yapar. Spandaryan'ı en çok endişelendiren Taşnakların faaliyetleri olur. Kafkasya'daki Bolşeviklere sürgünden gönderdiği mektuplarda Ermeni gönüllülerin maceracı politikalarına işaret eder. Spandaryan'a göre emperyalizmin arabasına sürülmüş olan Taşnaklar, Çarlık iktidarıyla gönüllü birlikler oluşturarak Ermenilerin fiziksel olarak yok edilmelerini bizzat kışkırtmaktadır.¹⁷ Spandaryan, Birinci Dünya Savaşı'nda bizzat Taşnakların Ermenileri ateşe sürdüğünü şu şekilde ifade etmiştir:

“İşte size Ermeni milli politikası! İşte size [Çardan] merhamet dileyen Taşnakların devrimi! İşte size Türkiye Ermenistanı'nın kurtuluşu! Evet, 'kurtuluş' ama Ermenisiz!”¹⁸

Spandaryan, 1915 Aralık'ında yaşlı bir Ermeni olan B. S. Şahparonyan'a gönderdiği mektupta 1915'te yaşanan trajedinin sorumlularını da şöyle ortaya koyar:

“Neler oluyor sizin orada! Kaderlerini beyinsiz filozof Varandyan¹⁹ ve 'milli' fakat beceriksiz avukat, tipik bir dar kafalı küçük burjuva Samson Arutyunyan'ın²⁰ belirlediği halk acı içinde. Zamanı gelmedi mi, bu canileri pataklayacak, en azından sağ kalanları koruyup kollayacak insan yok mu? İçim yanıyor. Tasavvur bile edemezsin. Kaç kere bu konuda yazmaya başladım, ama hiçbir şey yapamıyorsun. Meydan bunlara kaldı, basın

ve güç, polis gücü, hepsi bunların tarafında. En başından beri bunun trajediyle sonuçlanacağını biliyordum, Bakû'ye yazdım, bu halk katillerine karşı bir şeyler yapılmasını önerdim.”²¹

Suren Spandaryan, sürgün koşullarının ağırlığına dayanamayarak 24 Eylül 1916'da 34 yaşında hayatını kaybedecektir. Cenazesi polis gözetiminde kaldırılır.²²

Ermeni Bolşevikleri, yüzyılın başından itibaren milli boğazlaşmayı kışkırtan ve daha savaş başlamadan özellikle Türkiye Ermenilerinden gönüllü birlikler örgütleyen Taşnaklara karşı çıkmıştır. Ancak estirilen rüzgârın önüne geçememişlerdir. Yaşanan acıların sorumlusu Taşnaklarla hesaplaşmak için savaşın bitmesi de yetmeyecek, üstüne Taşnak Ermenistanı deneyimini yaşamak gerekecektir.

Akop Akopyan: Devrimci Ermeni Edebiyatının Öncüsü

Taşnaksutyun gerçeği, Ermeni edebiyatına da yansımıştır. Bolşevik Ermenilerin en önemli şairlerinden biri olan Akop Akopyan, gerek şiirlerinde gerekse de yazılarında Taşnakların ve bağınaz Ermeni milliyetçiliğinin özünü net bir şekilde ortaya koyar.

Ermeni edebiyatında sosyalist gerçekçiliğin ilk temsilcisi olarak kabul edilen Akopyan, 29 Mayıs 1866'da fakir bir zanaatkâr ailesinin çocuğu olarak Gence'de dünyaya gelir. 1879 yılında Gence Lisesi'nde burslu olarak okur. 1886 yılında Çar III. Alenkandr'la ilgili bir yazısı dolayısıyla bursu kesilir ve okulu bırakmak zorunda kalır. Bunun üzerine Tiflis'e gider ve oradaki bir eczanede çıraklık yapar. 1887 yılında Bakû'ye taşınan Akopyan, petrol endüstrisinde işçi olarak ça-

(16) S. Spandaryan (Timofey), “Nabroski İz Armyanskoy Jizni II”, *age*, s. 155-157.

(17) S. Spandaryan (Timofey), *age*, s. XLI; Vartan Avetisyan, *age*, s. 104-105.

(18) Vartan Avetisyan, *age*, s. 104.

(19) Taşnak lideri.

(20) Gönüllü birliklerin örgütlenmesinden sorumlu Ermeni lideri.

(21) *Age*, s. 105.

(22) S. Spandaryan (Timofey), *age*, s. XLII.

lıdır. O dönem, Akopyan'ın işçi sınıfıyla tanıştığı yıllardır. Akopyan, 1894 yılında tekrardan Tiflis'e geri döner.

Ermeni geleneksel şiiriyle devrimci motifleri birleştiren Akopyan'ın ilk eserleri, 1893 yılından itibaren Tiflis basınında yayımlanmaya başlar. İlk dönem şiirleri, Ermeni edebiyatının genel temaları üzerinedir: Aşk, doğa, köy hayatı, Ermeni halkının acıları. Akopyan'ın şiirleri, o dönemden itibaren ders kitaplarına alınır. Akopyan, devrimci fikirlerle tanışmaya başladıkça şiirlerinin temel konuları emek ve mücadele olacaktır. Rus edebiyatını da yakından takip eden Ermeni şair, Rusçadan çeviriler de yapar.

Akopyan, Suren Spandaryan'la Kayts ve Nor Hosk (Yeni Söz) gibi aynı gazetelerde de yazmıştır. Spandaryan, Akopyan'ın şiirlerini takdir etmiş ve eserlerine özel önem vermiştir. Spandaryan'ın Akopyan'ın eserleri üzerine yazıları da vardır.²³

Birinci Dünya Savaşı'nda Taşnak Eleştirisi

Özellikle Birinci Dünya Savaşı yıllarında Ermeni milliyetçi edebiyatıyla arasında uçurumlar oluşacaktır. Ermeni milliyetçileri, emperyalist devletlerin safında savaşı hararetle desteklemektedir. Akopyan, o dönemde Tiflis'te Karmir Mehakner (Kızıl Karanfiller) isimli ilk Ermeni devrimci edebiyat almanasını çıkarmaya başlar. Bolşevik Partisi'nin Tiflis komitesinin görevlendirmesiyle Pravda gazetesinin Türk-Rus cephesinde savaşan askerlere dağıtılması sorumluluğunu üstlenir. Ermeni milliyetçi edebiyatıyla hesaplaşmaya giren Akopyan'ın şiirleri, savaş yıllarında antolojilere alınmaz, edebiyat çevreleri tarafından yok sayılır.²⁴ Akopyan, Taşnaklara yönelik "Milliyetçilere" şiirini 1916 yılında yazacaktır:

Benzemem ben sizin sevgili şairlerinize.

Şarkılarım yabancıdır büyük sanat ustalarınıza, sesleri onlardan değildir.

İstemem yaranmak onlara, istemem kalplerinde bir kıpırtı yaratmak.

Batmıştır küçük burjuva sayıklamalarınız zehir ve acizliğe.

(...)²⁵

"Binlerce Mezarın Tohumunu Attı"

1917-1920 yılları Ermeni Bolşevikleri açısından daha da çetin geçecektir. Batılı emperyalistlerinin Güney Kafkasya'yı işgali ve Ermenistan'daki İngiliz güdümlü Taşnak iktidarı, koşulları keskinleştirmiştir. Ancak 29 Kasım 1920 tarihinde Taşnaklar yıkılır ve Ermenistan'da Sovyet iktidarı ilan edilir. Akopyan, hemen o yıl "Taşnak Devrildi" başlıklı şiirini yazar:

Devrildi Taşnak ...

Yerle bir edildi kabrolası tiranın yaşadığı ev.

Otuz yıl boyunca boğdu halkı,

Ermeni ülkesinin içti kanını.

Otuz yıl gaddar bir ruh gibi

Çöktü ülkemin üstüne,

Ölümlü saçtı, yıktı geçti,

Binlerce mezarın tohumunu attı.

(...)

Devrildi Taşnak ...

Sonsuza dek gömüyoruz çöplüğe onu.

Kara bir tabut yapıyoruz ona

Yıkarak hapishanenin kemerlerini,

Ki o hapishaneye kısa bir süre önce

Girip iktidarının gücüyle,

Kara kemerlerin altında

Boğmuştu insanları acımasızca.²⁶

(23) Akop Akopyan, *Soçineniya*, Moskva, Gosudarstvennoe İzdatelstvo Hudojestvennoy Literaturi, 1956, s. 3-10.

(24) Akop Akopyan, *age*, s. 11-12; G. B. Garibcanyan, *V. İ. Lenin i Bolşeviki Zakavkazya*, Moskva, İzdatelstvo Politiceskoy Literaturi, 1971, s. 138-139; G. M. Dallakyan, *Borba Bolşevikov Za İnternatsionalnoe Sploçenie Trudyasıbya Zakavkazya (1914-1917 gg.)*, Yerevan, Yerevanskiy Gosudarstvenniy Universitet, 1966.

(25) Tamamı için bkz. Akop Akopyan, *age*, s. 105. Akopyan'ın asılları Ermenice olan şiirleri, Rusçalarından Türkçeye çevrilmiştir.

(26) *Age*, s. 123.

“Taşnaklar, Cellât Soğukkanlılığıyla Katliamlar Yaptı”

Aynı günlerde (Aralık 1920) Akop Akopyan, Taşnak iktidarının yıkılışı üzerine Ermeni halkına seslendiği “Özgürleşenlere Selam” başlıklı bir makale de yazar. Akopyan, 1890’larda kurulduğundan beri Taşnakları değerlendirirken kaleme aldığı satırlar çarpıcıdır:

“Bugün ‘Taşnaksutyun’ isimli partinin ve Taşnak hükümetinin sizi vurduğu korkunç kâbusun prangalarından kendinizi silkeleyip kurtardınız.

“Otuz yıl bolunca kaç kere seni, emekçi Ermeni, bu beceriksiz dadının suçları yüzünden ateşe verdiler, ruhunu ve kalbini yakıp kül ettiler, seni çirkin bir kılığa soktular!

“Kaç kere Taşnak dadıları benim güzel, genç Ermenistan’ımın emekçi halkı, seni, yere çarptı, kemiklerini kırdı, seni sakat bıraktı!

“Taşnaklar, otuz yıl boyunca cellât soğukkanlılığıyla ve şovenizmin sinsiliğiyle halkları birbirine kışkırttı, katliamlar yaptı.”²⁷

Akopyan, yazısının devamında Taşnakların utanmaz bir dilenci gibi kalpsiz emperyalistlerin kapısında bir kuruş için dilendiklerini, onların çizmelerini yaladığını da belirtir.²⁸

“Bağnaz Milliyetçilik Mikrobu, Salgın Bir Hastalık Gibi Yayıldı”

Ermeni devrimci edebiyatının öncüsü Akopyan, 1920 yılında yazdığı “Her Şeye Baştan Başlıyoruz” ve 1925 yılında kaleme aldığı “Edebiyatın Savaşları” başlıklı yazılarında Ermeni kitlelerine nüfuz eden bağnaz milliyetçiliğin üzerinde durur. Ermeni işçilerinin ve köylülerinin bilinci uzun yıllar boyunca, özellikle Taşnak hükümeti döneminde (1918-1920), bağnaz milliyetçiliğin eserleriyle zehirlenmiştir. Ermenistan’da bu yüzden

devrimci bir edebiyat bir türlü yeşermemektedir. Akopyan’ın ifadesiyle bağnaz milliyetçilik, Ermeni edebiyatında kök salmıştır. Bağnaz milliyetçilik mikrobu, salgın bir hastalık gibi yayılmış, insanları Ermeni “dünyası” dışında bir şeyi görmez hale getirmiştir. Dar kafalı küçük burjuva yazarlar, Türkiye Ermenilerinin küçük köy hayatlarını yazmaktan ileri gidememektedir. Akopyan’a göre bütün bu şoven kalıntılar, beyinlerden silinmelidir.

Akopyan, eserlerinde Ermeni milliyetçiliğinin en önemli temsilcisi Taşnakların sadece fiziksel olarak bölge halkları, ekonomisi, toplumsal yapısı üzerinde değil, ayrıca Ermeni halkının bilincinde de büyük bir tahribat yarattığını gözler önüne serer. Geniş Ermeni kitlelerinin Taşnakların bağnaz politikalarının peşinden sürüklenmesinin sonuçları ağır olmuştur.²⁹

Taşnaksutyun gerçeğini şiir ve yazılarıyla yalın bir şekilde ortaya koyan Akop Akopyan, 13 Kasım 1937’de Tiflis’te ölür ve orada defnedilir.³⁰

Spandaryan ve Akopyan’dan Kısa Taşnak Tarihi

Spandaryan ve Akopyan, dönemi kitaplardan okuyarak öğrenmemişler, bizzat yaşamışlardır. Dolayısıyla tanıklıkları birinci eldendir. Taşnaksutyun’un kuruluşundan 1920’de devrildikleri döneme kadarki tarihini bu iki Ermeni aydınının yazı ve şiirlerinde görmek mümkündür. Taşnakların kendilerine muhalif Ermenilere dahi uyguladıkları şiddet, “sosyalizm” maskesi altında şoven politikaların yürütülmesi ve bu temelde etnik çatışmaların kışkırtılması, dinin siyasete alet edilmesi ve kiliselerin propaganda merkezlerine çevrilmesi, Birinci Dünya Savaşı’nda gözümlü birlikler oluşturarak Ermenilerin ateşe

(27) Yazının tamamı için bkz. Akop Akopyan, “Privet Osvobodjyonim”, *age*, s. 263-264.

(28) *Age*.

(29) İlgili yazıları için bkz. Akop Akopyan, “Vse Naçinaem Snaçala”, *age*, s. 270-271; Akop Akopyan, “Voyını Literatunı”, *age*, s. 274-275.

(30) Akop Akopyan, *age*, s. 16.

sürülmesi, Taşnak Ermenistanı döneminde emperyalist devletlerin himayesinde bölgenin savaflara sürüklenmesi, uzun yıllar düşünce yapısından çıkmayacak ırkçı fikirlerin Ermeni halkına aşılması Spandaryan ve Akopyan'ın Taşnaksutyun'a dair kayda geçirdikleri bazı noktalardır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Spandaryan ve Akopyan'ın bu fikirleri Ermeni Bolşevikleri arasında istisnai değildir. Benzer tespitleri dönemin başka birçok Ermeni aydınından duymak, okumak mümkündür.

Bibliyografya

AKOPYAN, Akop, *Soçineniya*, Moskva, Gosudarstvennoe İzdatelstvo Hudojestvennoy Literaturı, 1956.

ARZUMANYAN, M. V., "Novoviyavlenneya Statya S. Spandaryana", *İstoriko-Filologičeskiy Jurnal*, No. 1, 1983.

AVETİSYAN, Vartan, *Suren Spandaryan (Timofey) 1882-1916*, Yerevan, ARMGİZ, 1945.

DALLAKYAN, G. M., *Borba Bolşevikov Za İnternatsionalnoe Sploçenie Trudyaşıbsya Zakavkazya (1914-1917 gg.)*, Yerevan, Yerevanskiy Gosudarstvennyy Universitet, 1966.

DALLAKYAN, G. M., *Borba Bolşevikov Zakavkazya Za İnternatsionalnoe Sploçenie Trudyaşıbsya v Period Pervoy Russkoy Revolyutsii*, Moskva, Akademiya Obşestvennih Nauk pri TsK VKP (b), 1952.

GARİBCANYAN, G. B., *V. İ. Lenin i Bolşeviki Zakavkazya*, Moskva, İzdatelstvo Politčeskoj Literaturı, 1971.

JVANIYA, G., *Bolşeviki Zakavkazya v Borbe Za Leninskie İdei Drujbi Narodov*, Tbilisi, İnstitut İstorii Partii Pri TsK KP Gruzii Filial İnstituta Marksizma-Leninizma Pri TsK KPSS, 1963.

PERİNÇEK, Mehmet, *Armyanskiy Vopros v 120 Dokumentah İz Rossiyskiñ Gosudarstvennih Arhivov*, Moskva, Laboratoriya Knigi, 2011.

PERİNÇEK, Mehmet, *Ermeni Devlet Adamı B. A. Boryan'ın Gözüyle Türk-Ermeni Çatışması*, 3. basım, İstanbul, Kaynak Yayınları, Nisan 2007.

PERİNÇEK, Mehmet, *Rus Devlet Arşivlerinden 150 Belgede Ermeni Meselesi*, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi, Şubat 2013.

PERİNÇEK, Mehmet, *Yeksad Sened Meselei Ermeni Der Arşivbai Devleti Rusiya*, çev. Dr. Mehmet Asadi Fanid, Tebriz, İnteşerat Nedaye Şems, 2011.

SPANDARYAN, S. (Timofey), *Stati, Pisma, Dokumentı*, Yerevan, Gosudarstvennoe İzdatelstvo Politčeskoj Literaturı, 1940.

STALİN, İ. V., "Na Puti K Natsionalizmu (Pismo S Kavkaza)", *Soçineniya*, c. 2, Moskva, Gosudarstvennoe İzdatelstvo Politčeskoj Literaturı, 1946.

Ek I

Stalin ve Spandaryan (Mart 1913).

Ek II

SSCB'de Akop Akopyan adına bastırılmış bir pul. (1966)